

# „Manden med skægget“

Jens Schmidt Bjerrum.

Lærer i Lunderød v. Tølløse. 1862—1890.

Af Victor Andersen

Denne beretning om den meget særprægede Lunderødlærer er udarbejdet på grundlag af optegnelser af hans eftermand i embedet, lærer H. Kristensen, og egne undersøgelser.

## H. Kristensen

Schmidt-Bjerrum tog lærereksamen fra Ranum seminarium, hvis forstander var den kendte historiker Ludv. Chr. Møller. Bj.s formand i Lunderød hed Rechmann. Han holdt i sine senere år hjælpelærere. En af dem, Friederichsen, blev lærer i Nr. Vallingerød. En anden hed Mølgaard. Han havde kun een arm. Men den forstod han at bruge. Straks han kom til Lunderød fortalte han børnene, at han, hvor han kom fra, havde pryglet en dreng til døde. Så de skulle passe på! For øvrigt var han en af de bedste af de syv hjælpelærere.

I Rechmanns sidste år var alt gået på bedste beskub. Så der var meget at få ordnet for den unge Schmidt-Bjerrum. Skolestuen havde lergulv. Lange sorte borde, hvis ben var slået ned i lergulvet. Et vaklevornt kateder, en revnet sort tavle på væggen. Af skolemateriel ikke meget. En bibel uden bind, nogle få testamenter, nogle sangbøger, pegepinde (den indbyrdes undervisningsmetode) og et par forsvarlige rebtampe. Børnene regnede på en stump sortmalet bræt, som de havde med hjemmefra. Det kaldtes et regnebræt („Kom, hjerte, tag dit regnebræt“).

Nu blev disse erstattet med tavler og grifler. De mest medtagne af bordene fornyet, nyt kateder (vist efter Schmidt-Bjerrums anvisning), sortmalet vandret plade, skuffer til protokoller m. m. Den revnede sorte tavle erstattet af en ny. Selve skolestuen var bindingsværk, udvendig beklædt med halm.

Schmidt-Bjerrum var tysksindet, hvad han ikke lagde skjul på. Han udtalte, at han håbede at leve den dag, da tyskerne tog Danmark. Og børnene skrev i skrivebøgerne efter tyske forskrifter. Derved lærte de dog en smule tysk, der kunne komme dem tilgode, når de engang skulle være tyske statsborgere (!). Da der engang kom uanmeldt provstevisitats, var provsten forfærdet over ikke at finde eet dansk ord i børnenes skrivebøger. „Tysken blev brutalt forbudt,“ som Bj. sagde. Så blev de tyske forskrifter, pænt opklæbet på pap, lagt på loftet. Der havnede også pegepindene. Men rebtampene beholdt man i skolestuen „som skolens bedste redskab til fremme af flid, orden og gode sæder“.

Bjerrum drev selv skolelodden, havde karl og pige, 2 heste, 3 køer og svin, men ingen får. Bønderne var pligtige at pløje o. s. v., så læreren fik drevet skolelodden omtrent gratis.

Til jul bragte bønderne ænder, høns, æg o. s. v. Men dette „Småredsel“ fik Bj. afløst med et fast kvantum byg årligt.

Et par gange om måneden blev der gjort rent i skolestuen. Pigerne fejede, karlen skovlede ud, lærerens pige tørrede støv af. — „Men ikke dræbe edderkopperne. Det er nyttige dyr, som æder mange bakterier“, sagde Bj.

Omkring legepladsen plantede Bj. frugttræer. Det gav anledning til mange afstraffelser, da børnene jo ikke kunne lade frugten være.

Udenomsbekvemmeligheder var det småt med. Læreren havde en lille retirade, en såkaldt „Lude“. Børnene slet ingen. Når det „kom på“, listede de om bag en busk eller et gærde. Der kunne man så senere se snese af „bindehunde“ i flok og rad. Bj. fik forlænget lærerens „Lude“ med et smalt skur mod nord, delt i to rum, et til drenge, et til piger. Så var der et bræt med et hul i, og som virkelig genialt var det meget skråt, lavt

fortil, højt bagtil, så børnene næsten stod op og forrettede. Det skrå bræt forhindrede børnene i at stå op på det, hvorved brættet uvægerligt grisedes til. Man har set det på mange offentlige retirader. Bagsiden var ikke beklædt ret langt ned, så man let kunne rage affaldprodukterne ned og kaste dem i den nærved liggende mødding. Af hensigtsmæssige grunde var der ingen døre, og dette, samt den ufuldstændige bagklædning, havde den gode virkning, at børnene ikke blev længere ude end nødvendigt, særligt når vinden var østlig! At man somme tider kunne se et par nøgne barnerumper, tog ingen forargelse af.

En særlig vanskelighed havde man med drikkevandet. I Bjerrums tid blev der sat stakit om brønden, og børnene havde ikke adgang til den. For som Bj. sagde: „De store drenge spyttede i den, og de små „tissede“ deri“. Der blev så stillet en tønde op ved skoledøren. Den var forsynet med en messinghane forneden, og børnene kunne tappe efter behov. Men vandet var tit dårligt, og tønden var vanskelig at holde ren. Børnene fra mere velstående hjem havde gerne en flaske øl med i skole.

Bjerrum var vist en meget god lærer. Men de mindrebegavede tog han sig ikke meget af. „Når et barn ikke har lært noget til 10-års alderen, lærer han aldrig noget. Og så spiller jeg ikke min tid på ham, men arbejder videre med de andre“, sagde Bj. Og pastor Lunddahl, fader til seminarielærer L., Jonstrup, sagde: „Den øverste trediedel af børnene i Lunderød skole er flinke og velunderviste. Resten kan ingenting.“ (Mon han forresten var kompetent til at udtale sig så kategorisk?).

Bjerrum var i mange år ungkarl. Så blev han forlovet med forstråd Stoltzes datter Karoline i Tølløse. Men forstråden var ikke helt tilfreds med en lærer til svigersøn. Så besluttede Karoline og Jens, at de først ville gifte sig, når forstrådens var døde.

Karoline var meget smuk, og hun bevarede sin skønhed med årene. Hun var livlig og velbegavet, sang meget. Engang var hun som barn til fint selskab i København. Blandt gæsterne var selveste H. C. Andersen. Han var så uheldig at tabe sit lommestørklæde. Alle gæsterne ledte, og K. var den heldige finder og overrakte digteren det med en dyb bøjning. „Tak, mit dejlige

barn“, sagde han og klappede hende på kinden. „Forfængelig, skabagtig og rædsom grim“, sagde K. om ham.

Engang imellem kom den meget lærde og meget distraite provst Becher fra Soderup. Han kunne spise altid, ikke mærke, når han var mæt. Når hans vogn rullede ind i gården, smurte Karoline et stort fad smørrebrød og satte det ind på bordet. Den lærde provst gik op og ned og holdt historiske foredrag for Karolines forældre. Hvergang provsten kom forbi bordet, tog han et stykke mad, indtil fadet var tomt!

Engang imellem kom digteren Vilh. Kaalund, og i ferierne altid præstens søn, den senere så kendte Lyngbypræst Peter Rørdam, som fru Stoltze var særlig glad for.

Da endelig Karoline og Jens kunne gifte sig, 5. maj 1877, var han 50 år, hun 40 år.

Endnu en episode fra hendes ungpigedage skal nævnes. Der skulle være „fint bryllup“ i kirken. Fra sit vindue i gavlen, lige over for kirken så K., at alle byens madammer kom listende for at få noget af stadsen at se. Det var fugtigt. Derfor var de ubudne gæster i træsko. For ikke at gøre for megen støj satte de træskoene i våbenhuset. Så listede den unge pige ned og ombyttede træskoene. Da vielsen var forbi, kom madammerne farende. Men ak! og ve! De kunne ikke finde deres træsko. Så de måtte på hosesokkerne ud på den våde kirkegård, og imens stod Karoline og lo.

Efter brylluppet holdt Karoline sit indtog i Lunderød skole. Beboernes gave var en flagstang med flag (Dannebrog). Bjerrum var glad for det, skønt han ikke rigtig ville vise det. „Af hensyn til min kone hejser jeg flaget engang imellem“, sagde han. Karoline havde ikke vanskeligt ved at finde sig tilrette i Lunderød. Hun forstod at få sin mening frem, hvilket nok også var det bedste. „Jo“, mente hun, „manden er kvindens hoved. Men kvinden er halsen, som drejer hovedet“. Ægteskabet var lykkeligt, men barnløst. Schmidt Bjerrum var interesseret i landbrug, og da han var gode venner med godsforvalteren, fik han 20 tdr. land, der lå op til skoleloddet, på samme betingelser, som de andre landmænd: som arvefæste. Den mand, fra hvis fæstegård

jorden var taget, blev hans bitre fjende fra at have været hans bedste ven. Fra den tid kaldte han Bjerrum for „djævelen“. Doktor Flindt fra Holbæk, som kom og vaccinerede børnene i skolen, kaldte ret og slet Bjerrum for „Manden med skægget“.

Når Bj. stod ret op og redte skægget ud, nåede det et godt stykke ned for knæene. Det lyder fantastisk, men det er Bjs efterfølger og nabo i 18 år, der fortæller det, og hans troværdighed har jeg ingen grund til at betvivle. Der er endnu gamle folk, der kan huske ham. De fortæller alle om hans vældige skæg. Han bar det inden for skjorten. Nogle siger, at han bandt det på ryggen.

1890 tog Bjerrum sin afsked og flyttede med sin hustru over til sit nye hjem, som han havde bygget på jordlodden. Økonomisk gik det efterhånden ikke så godt. Bj. havde en overgang bestyrer, men det gik helt galt. Karoline døde 1899, blev brændt i København, 65 år gammel. Bj. blev, som årene gik, mere og mere vanskelig. Til sidst måtte man umyndiggøre ham. En mand fik stedet for at passe Bj. Det var et brydsomt arbejde, da Bj. til sidst blev sindssyg.

1908 døde han, 80 år gammel. Han blev begravet på Tølløse kirkegård. Karolines urne blev hentet fra København og sat ned på kisten. Graven er under det mindesmærke, som godsejer Larsen lod rejse for sin hustru.

### En sønnesøn

af den Jens Sørensen, fra hvis gård Bjerrum fik de 20 tdr. land, fortæller, at Bjerrum temmelig let kunne bygge den lille gård, da han fik både tømmer og mursten gratis fra baroniet. Der må have været noget tiltalende ved Bjerrum, siden den smukke Karoline holdt ud til den mangeårige forlovelse. Man skulle tro, at alene hans vildmandsskæg gjorde hende betænkelig. Det gjorde det altså ikke. Da hendes forældre var døde, giftede Karoline og Jens sig den 5.5.1877. Og Karoline tog som lærerkone til Lunde-rød. Pengelig medgift havde hun næppe, men hun havde en mængde kostbare og sjældne ting fra sit hjem.

Bjerrum drev de 20 tdr. land sammen med skolelodden, men blev boende i skolen til han 1890 tog sin afsked med pension. Så flyttede han og Karoline over i gården. Den eksisterer endnu og hedder „Bjerrumsminde“.

### **Lærer Karl Hansen, Tuse,**

nuværende formand for bestyrelsen for lærernes understøttelsesforening for Holbæk amt, hvilken bestyrelse også administrerer „Det Schjelderupske legat“, oplyser: I mange år (1874—1904) var Schmidt Bjerrum herredsformand og bestyrelsesmedlem. Da han var på valg 1904, protesterede lærerne i Holbæk, som også hører til Merløse herred. De sagde, at Bj. var både blind og åndssvækket (de mente vist sindssvag). Der blev så valgt en Holbæklærer, Almegaard, i stedet for Bjerrum.

Bjerrum tog sin afsked 1890. Da var han 62 år gammel. Gennem skolefond og ministerium har jeg forsøgt at få at vide, hvordan det kunne lade sig gøre at få afsked med pension i den alder.

Der kom enslydende svar. Man gemte kun sagerne i 50 år. Måske kan ovenstående oplysninger give et fingerpeg. Schmidt Bjerrum kan have fået afsked på grund af sygdom (begyndende blindhed?).

### **Anonym, men absolut sikker kilde.**

Forstråd Stoltze var en velstående mand. Foruden Karoline havde han 6 døtre og 1 søn. De 6 døtre var gift med forpagtere, inspektører, storkøbmænd o. s. v., så det var ikke mærkeligt, at han ikke var helt tilfreds med en lærer som svigersøn. Karoline kom jo imidlertid som lærerkone til Lunderød, og hun kom ikke helt tomhændet.

### **Tølløse kirkebog**

har: Schmidt Bjerrum født 3.4.1828 i Haderslev. Dette er ikke rigtigt. Sønderjysk landsdelsarkiv i Aabenraa kan ikke finde ham i de gamle kirkebøger fra Haderslev.

Lærer Kristensen skriver, at Schmidt Bjerrum var en smedesøn fra Angel. Dette er jo et meget vidt begreb. Så skriver Kr. også, at Schmidt Bjerrum tog lærereksamen fra Ranum, og da han endvidere skrev, at han havde læst sammen med den senere så berømte politiker Chr. Berg, var der grundlag for en henvendelse til Ranum.

### Ranum

Uden større vanskelighed kan det konstateres, at Chr. Berg dimitteredes fra Ranum 1850.

Musiklærer Niels Bak, som jeg kendte noget til, fra han var musikdirigent i Holbæk, har givet mig fyldige oplysninger.

Schmidt Bjerrum er dimitteret fra Ranum 1849 med 1. karakter. Han var født 3. april 1828 i Dover, Haderslev amt. Hans far var smed og hed Søren Chr. Bjerrum. Endvidere oplyser seminariet, at han efter dimissionen var hjælpelærer, huslærer og lærer forskellige steder, bl. a. i Angel, inden han kom til Lunderød.

Formodentlig beder seminariet sine elever om at fortælle om deres lærerpladser. Ellers skulle man synes, at det var helt uoverkommeligt for seminariet at holde rede på dem.

Til sidst stod der om Schmidt Bjerrum „gmd.“. Det betyder „gårdmand“.

Landsdelsarkivet i Aabenraa bekræfter, at Schmidt Bjerrum er født den 3. april 1828 i Dover, Haderslev amt, søn af smed Søren Christiansen Bjerrum og hustru Maren Schmidt. Der er ingen tvivl om, at vi her har den senere Lunderød-lærer Jens Schmidt Bjerrum.

Dermed er en hel del af den mystik, der har dannet sig om Bj. hævet, bl. a. den myte, at Schmidt Bjerrum skulle være født 1818.

Interessant havde det været, om der havde foreligget noget om hans familieforhold. Det gør der ikke.

### Bjerrum som legatstifter

Allerede i 1877 og 1893 oprettede Schmidt Bjerrum og hustru legater. Nærmest familie-legater. Karoline døde 1899, og år 1900 oprettede Bj. testamente, hvori det bestemtes, at hans efterladenskaber skulle gå til et legat, „Schmidt Bjerrum og hustru's legat“, der skal bestyres af „Det Schelderupske legat“s bestyrelse. Legatet oprettedes 1909, året efter Bjerrums død. Der var kun et ganske lille beløb, da boet blev gjort op, ca. 600,- kr. Herved er dog at bemærke, at Bj. nok havde tænkt, at der blev mere efter ham.

Da han gjorde testamente, var han en ret velstående mand. Han kunne ikke vide, at det i hans sidste år skulle gå så stærkt ned ad bakke for ham, også økonomisk. Heller ikke kunne han vide, at et gældsbevis på 1500,- kr., der også skulle tilfalde legatet, viste sig at være værdiløst. Det var en sagfører Hansen (slægtning af Karoline?), der havde lånt de 1500,- kr.

En sagfører, som på legatets vegne undersøgte sagen, kom til det bedrøvelige resultat, at gældsbeviset var fuldstændig værdiløst. Sagfører Hansen boede nu i København, men var helt gået ned. Året før var der forgæves søgt udpantning hos ham for et så lille beløb som 36,- kr.

Bestyrelsen indsatte de ca. 600,- kr. til forrentning i en bank. 1916 var beholdningen steget til 856,- kr. Endnu nogle år lod man beløbet stå urørt. 1921 købte man, til gunstig kurs, en obligation (Østifternes Kreditforening kr. 1000,-, 4½ pct.). 1923 foretoges den første uddeling kr. 50-.

For tiden udbetales 60,- kr. årligt. Så meget afkaster legatet ikke, så man må angribe bankbeholdningen med nogle kroner årligt. Men hvis man ved dødsfald standser udbetalingerne nogle år, kan man hurtigt få bankbeholdningen op igen.

Ved dette legat kan der bringes et lille lysglimt til en og anden, som særlig trænger til det. Desuden er Bjerrums navn reddet fra forglemmelse. Der er mange, som husker den særprægede lærer og mindes ham med venlighed og respekt.